

ARCHIEF EN ADOPTIE

Erken archieven als actieve instrumenten van herstel en verantwoording

Adoptiearchieven of adoptiegerelateerde documenten zijn geen administratieve restproducten. Het gaat om documenten met (ook) een publieke waarde. Ze zijn van essentieel maatschappelijk belang. Voor transparant beleid, rechtsherstel en maatschappelijke rechtvaardigheid voor geadopteerden, is archiefkritiek een van de noodzakelijke voorwaarden, betoogt Durga Saraya, onderzoeker archief en adoptie.

Rondom adoptiedocumenten bestaan fundamentele spanningen, waardoor je er vanuit verschillende perspectieven naar kan kijken. De archiefwetenschap biedt een aantal inzichten die een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan die discussie. Zo zijn de archieven niet alleen belangrijk voor individuele geadopteerden, maar kunnen ze ook helpen om het maatschappelijk verhaal over afstand* en adoptie te reconstrueren.

Archieven en dossiers vormen vaak de eerste basis voor geadopteerden wanneer zij op zoek gaan naar onder andere afkomst en juridische erkenning. Toch blijven deze archieven en adoptiegerelateerde documenten versnipperd, vervormd of structureel ontoegankelijk. Zolang ze worden behandeld als restcategorie, als documenten zonder publieke waarde, blijft structurele erkenning van de geschiedenis voor geadopteerden en hun families uit.

Morele noodzaak

Archiefkritiek is geen luxe, maar een morele noodzaak in het adoptiedebat. Het gaat niet alleen om kritisch kijken naar de wijze waarop archieven worden bewaard, maar vooral naar hoe en waarom bepaalde informatie wordt vastgelegd, weggelaten of vervormd. Er zijn archieven die bewaard worden om te herinneren. En er zijn archieven die zó zijn opgebouwd dat ze het herinneren moeilijk, pijnlijk of zelfs onmogelijk maken. In de context van interlandelijke adoptie is dit geen abstract probleem. Het gaat om wereldwijd naar schatting duizenden dossiers waarin namen ontbreken, data zijn vervormd en waarin soms méér is weggelaten dan bewaard. Archiefkritiek gaat verder dan het identificeren van archiefgebreken. Archiefkritiek betekent een oproep om te erkennen hoe deze gebreken in de archieven bijdragen aan de structurele onzichtbaarheid en ontkenning van geadopteerden en hun oorspronkelijke ouders.

Wie als aspirant-adoptieouder vandaag de dag betrokken raakt bij dit systeem, stapt niet alleen in een situatie van zorg en liefde voor een kind, maar ook in een geschiedenis waarin archiefvorming en archief-

gebreken verweven zijn met macht, selectiviteit en stilzwijgend falen uit het verleden. Dit is geen verleden waar je je zomaar van kunt distantiëren, want de gevolgen ervan echoën door in het heden. Zie het huidige publieke debat. Als adoptieouder draag je daarom niet alleen de verantwoordelijkheid voor het welzijn van een kind, maar ook voor het kritisch bevragen van het adoptiesysteem waarin je betrokken bent. Dat systeem leeft ook voort in de archieven, in de documenten en in de structuur daarvan.

Echte erkenning

In het huidige debat over afbouw van adoptie en het toewerken naar een nieuwe fase blijft archiefwetenschap nog steeds onderbelicht. Er zijn gesprekken, moties en projectleiders, maar de vraagstukken worden te weinig of niet vanuit de archiefwetenschap bekeken. Dat is niet alleen een gemiste kans, maar ook een risico voor het recht op waarheid en herstel. Want waar archieven versnipperd, vervormd of ontoegankelijk blijven, verdwijnen ook de mogelijkheden voor echte erkenning en gerechtigheid voor de geadopteerden die daarnaar op zoek zijn. Het is de verantwoordelijkheid van iedereen in het adoptiesysteem, dus ook adoptieouders, om het verleden niet te negeren, maar te erkennen en zo actief bij te dragen aan het herstel van waarheid en recht vandaag de dag.

Archiefkritiek is geen luxe, maar een morele noodzaak in het adoptiedebat

Een klassieke opvatting van archieven is dat ze een neutrale afspiegeling zijn van administratieve processen. Deze visie is echter achterhaald. Archieven zijn geen objectieve opslagplaatsen, maar het resultaat van keuzes, prioriteiten en machtsverhoudingen. Wie wordt vastgelegd? Wie wordt weggelaten? En met welk doel? In het adoptiedomein zijn juist deze vragen pijnlijk en nog steeds ernstig actueel.

Leren van fouten

Adoptiebemiddelaars blijven benadrukken dat adoptie nu niet meer loopt zoals dat in de jaren zeventig, tachtig en negentig ging. Geadopteerden uit die jaren roepen echter nog steeds luid om erkenning van wat misging en om antwoorden. Verschillende onderzoeken, zoals het rapport-Joustra (2021), tonen aan dat een flink aantal dossiers met

name uit de periode vóór 1998 onvolledig, vervalst of zelfs doelbewust misleidend kan zijn. Toch ontbreekt in het beleidsdebat expliciete aandacht voor de archiefpraktijken die zulke gebrekkige dossiers mogelijk maken.

Zo is het archief met adoptiedossiers van de organisatie Wereldkinderen ondanks een uitnodiging daartoe, door de onderzoekscommissie niet meegenomen in het Joustra-onderzoek. Dat maakt het zo goed als onmogelijk om conclusies te trekken over het aantal dossiers met fouten, waar dat wel had gekund. Het feit dat een belangrijk archief buiten dit onderzoek is gelaten, creëert zo weer een polarisatie in het debat. En het maakt de vraag des te urgenter: leren we wel van de fouten uit het verleden? Een samenleving die nalaat deze archieven toegankelijk en betekenisvol te maken, zegt impliciet: jouw verleden doet er niet toe.

Levenslijnen

Voor veel geadopteerden zijn adoptie-dossiers geen stoffige ordners, maar levenslijnen. Geboorteakten, afstands-verklaringen, bemiddelingsrapporten en juridische stukken bieden niet alleen administratieve informatie, maar vormen vaak een belangrijk spoor naar afkomst en oorspronkelijke ouders. Toch is toegang tot deze documenten allesbehalve vanzelfsprekend. Organisaties zoals bijvoorbeeld Stichting Fiom en Stichting Wereldkinderen beheren waardevolle en unieke adoptiearchieven, maar omdat zij geen formele archiefinstellingen zijn, hanteren zij uiteenlopende regels voor opslag, inzage en bewaartermijn. Soms zijn dossiers en documenten alleen in te zien onder strikte voorwaarden, soms wordt inzage geweigerd op basis van de privacy van derden, vaak zonder dat duidelijk is of die afweging gerechtvaardigd of proportioneel is.

Een cruciale vraag die te vaak niet wordt gesteld: wie beschermt hierin de zoekende geadopteerde en op basis van welke criteria? Het recht op informatie, op weten waar je vandaan komt, is geen frivool persoonlijk belang, het is een fundamenteel mensenrecht, zoals ook de Verenigde Naties hebben erkend. Het is wrang dat juist daar waar dat recht het meest relevant is, archieven systematisch versnipperd, fragiel of gesloten blijven. In het beleidsproces rond de voorgenomen overdracht van adoptiearchieven naar het Nationaal Archief ligt de nadruk opvallend sterk op technische aspecten: dat er zorgvuldig, wordt verplaatst, AVG-naleving, (digitale) duurzaamheid en standaardisatie binnen bestaande wetgeving. Maar archieven gaan niet alleen over opslag. Ze gaan over betekenis, over menselijke toegang, over context, herkomst en rechtvaardigheid. De

MEMORANDUM

Van: AZ/Bombay
Aan: APA/DJ
Onderwerp: Uittuning archief

Datum: 15 maart 1991
Nummer: BOM /791

Ik zou het op prijsstellen Uw advies te mogen ontvangen omtrent de uittuning van de dossiers betreffende adoptie aanvragen.

Deze dossiers bevatten van elk geadopteerd kind, kopieën van de visumaanvraag, van de bijbehorende gerechtelijke stukken, van de begeleidende brief waarmee de aanvraag naar het Ministerie werd verzonden en van de telex waarmee de machtiging werd verleend voor afgifte van de mvv.

Diens al deze stukken bewaard te blijven of kan worden volstaan met het aanhouden van de telexberichten waarmee de machtiging tot afgifte van de mvv's werd verleend?

De betreffende dossiers dateren vanaf het jaar 1983.

MEMORANDUM

Van: A.C. van der Zwan (DDI/ST) *2/3*
Aan: AZ/Bombay

Datum: 21 maart 1991

Onderwerp: vernietiging adoptiedossiers

Met verwijzing naar uw bericht van 15 maart 1991 BOM/791 inzake de vernietiging van bescheiden die betrekking hebben op de adoptie van buitenlandse kinderen deel ik u het volgende mede.

De vernietiging van deze dossiers dient plaats vinden conform de richtlijnen van de vernietigingslijst van dit ministerie. (zie de Administratieve Richtlijnen voor de Posten, bijlagen, Circ: A/5 bijl:1, Annex A).

Uit uw omschrijving van de inhoud van de dossiers maak ik op dat de bemoeienis van de post zich in het bijzonder richt op de afgifte van de mvv. Zodra deze afgifte is verleend en het dossier wordt afgesloten dient het dossier in zijn geheel na 3 jaar te worden vernietigd.

3 years after the mvv for adoption has been issued, the whole file must be destroyed. (Not all personal letter documents)

Ag. Nr.	955		
Doos	150.0		
IN/UIT	2 APR 1991		
VS	EA	CA	EX

Collectie Nationaal Archief

term 'overdracht' krijgt in deze context een technocratische invulling, terwijl voor geadopteerden de vraag juist draait om toegang tot waarheid en erkenning.

Het gesprek rondom de overdracht van dossiers naar het Nationaal Archief lijkt sterk gestuurd te worden richting een vooraf bepaalde uitkomst: alles gaat daarnaartoe. Er wordt nauwelijks tot geen inhoudelijke toelichting gegeven over waarom dit een goede keuze zou zijn, noch wordt er gesproken over mogelijke bezwaren of alternatieven. De afwegingen, inclusief voor- en nadelen, worden niet transparant gedeeld en vragen daarover worden vaak omzeild of blijven onbeantwoord. Dit maakt het voor veel geadopteerden bijzonder lastig om grip te krijgen op het proces of gericht kritische vragen te stellen. Omdat er geen heldere uitleg wordt gegeven over hoe het archief op zichzelf werkt en wat de gevolgen van de overdracht zijn, ontbreekt het ons aan de benodigde kennis. De informatievoorziening is niet alleen gebrekkig, maar ook selectief en sturend, waardoor kritisch geadopteerden met vragen over archief en adoptie structureel buitenspel worden gezet in het besluitvormingsproces.

Parkeerrisico

Of het Nationaal Archief uiteindelijk de juiste plek is voor deze archieven, is vanuit het ministerie van Justitie en Veiligheid met een selectieve groep besproken. Een verandering in opslag- en inzagemogelijkheden, zonder betekenisvolle participatie of herstelgerichte visie,

Archieven zijn geen objectieve opslagplaatsen, maar het resultaat van keuzes, prioriteiten en machtsverhoudingen

is geen neutraliteit, maar opnieuw een vorm van archiefpolitiek: het benutten van de wijze van archivering om bepaalde (politieke) doelen te bewerkstelligen. Zonder archiefkritiek hebben we wat ik noem het parkeerrisico. Archieven zijn officieel veiliggesteld in het Nationaal Archief, maar delen ervan blijven in de praktijk ontoegankelijk. Het worden zo dossiers die geen verhaal vertellen, maar stilte produceren.

Wie is nu aan zet? Geadopteerden dragen de last al van een gebrekkige archiefpraktijk, een last die hen niet aangerekend kan worden. Het is onterecht om van hen te verwachten dat zij zich laten horen. Wat zij nodig hebben, is geen extra uitleg, maar openheid, regie en toegang tot hun archieven. Adoptieouders bevinden zich in een intens betrokken positie en worden, terecht, geacht na te denken over de impact van adoptie op een kind. Zij worden echter zelden geïnformeerd over de mijns inziens structurele tekortkomingen in het systeem van documentatie, zoals bijvoorbeeld het ontbreken van inzicht, inzage en inspraak in bewaartermijnen per type document, waarmee de geadopteerde moet leven. Zij kunnen krachtige bondgenoten zijn in het bevragen van dit systeem, juist vanuit de liefde en zorg voor het kind dat zij wilden opnemen.

Beleidsmakers, archiefinstellingen en adoptiebemiddelingsorganisaties dragen in gelijkwaardige samenwerking, de morele en wettelijke verantwoordelijkheid om het archiefsysteem te herzien. Het herzien van dit systeem moet rekening houden met de bredere (culturele) impact, de waarheid en het herstel van de geadopteerden. De huidige normen zijn vaak geworteld in westers perspectief, gebaseerd op wetten en richtlijnen vanuit Nederland of Europa, zonder voldoende aandacht voor de landen van herkomst van de kinderen.

Wat is er nodig? Een aantal aanbevelingen

1. Erken in de wet adoptiearchieven als mensenrechtenarchieven. Maak ze documenten met een publieke waarde en geef ze daarmee een juridische, historische en persoonlijke status. Dit vereist wettelijke verankering, heldere toegangsnormen en toezicht.
2. Richt een onafhankelijk toegangsloket op bij bijvoorbeeld INEA. Een publiek aanspreekpunt voor geadopteerden, met juridische ondersteuning en bezwaarprocedures bij weigering van inzage.
3. Betrek geadopteerden met een expliciete zoek- en herstellvraag over hun oorspronkelijke ouders bij archiefbeleid. Niet alleen als eenvoudige ervaringsdeskundige spreker, maar als gelijkwaardige partner in ontwerp, toezicht en evaluatie.
4. Integreer archiefkritiek in adoptievoorlichting. Aspirant-ouders moeten weten dat het verleden van hun kind afhankelijk is van archieven die mogelijk zijn vervormd.
5. Versterk onderzoek en onderwijs. De leerstoel Erkenning, Dialoog en Herstel is een stap. Maar zonder structurele verbinding met archiefwetenschap en mensenrechtenstudies blijft erkenning symbolisch.

Overdracht

Het adoptiearchief vormt een cruciale pijler binnen het nationale geheugen en het mensenrechtenbeleid. Een samenleving die nalaat deze archieven systematisch toegankelijk, transparant en betekenisvol te maken, handelt niet alleen in strijd met de principes van rechtsgelijkheid, maar ondermijnt ook het fundamentele recht op waarheid en erkenning voor geadopteerden. Dit vereist niet slechts technische oplossingen, maar een beleidsvisie die archieven erkent als actieve instrumenten van herstel en verantwoording. De opdracht aan de overheid is helder: veranker adoptiearchieven wettelijk als mensenrechtenarchieven, waarborg duurzame en gelijke toegang, en ontwikkel een beleid waarin geadopteerden niet alleen onderwerp, maar volwaardige partner zijn in het archief- en adoptiebeleid van de toekomst. ■

*Met afstand bedoelen we in dit artikel alle situaties waardoor een kind niet bij de oorspronkelijke ouders kon opgroeien.

Reactie Wereldkinderen

Wereldkinderen heeft zo'n 30.000 adoptiedossiers in beheer. Op dit moment voert Wereldkinderen gesprekken over wat er met de dossiers moet gebeuren wanneer de vergunninghouders ophouden te bestaan. Een projectleider van het ministerie van Justitie en Veiligheid onderzoekt de optie om de dossiers over te brengen naar het Nationaal Archief. Een definitief besluit is daarover nog niet genomen. Het overbrengen van de dossiers vraagt om een wijziging van de Archiefwet. Wereldkinderen stemt alleen met die overdracht in wanneer aan specifieke voorwaarden wordt voldaan, zoals het recht op inzage en ontvangen van een afschrift van de documenten en een verlengde bewaartermijn. Op dit moment is in de Wobka en in het Kwaliteitskader vastgelegd dat de adoptiedossiers vijftig jaar moeten worden bewaard. Wereldkinderen streeft naar een bewaartermijn van minimaal honderd jaar.